

ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ПОТРЕБ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ В СУЧАСНІЙ ПРОЗІ

У статті розглядається презентація розмаїття форм відпочинку інтелігенції в українській літературі початку ХХІ століття на матеріалі романів Г. Вдовиченко «Пів'яблука» та А. Дністрового «Дрозофіла над томом Канта». Наголошується національна традиція форм відпочинку в сюжеті романів та інтерес до читання, креативність творчої інтелігенції в доборі розваг, релаксації, занять улюбленою справою.

Ключові слова: естетичні запити, національні традиції.

В статье рассматривается презентация разнообразия форм отдыха интеллигенции в украинской литературе начала ХХІ века на материале романов Г. Вдовиченко «Пол-яблока» и А. Днистрового «Дрозофила над томом Канта». Отмечается национальная традиция форм отдыха в сюжете романов и интерес к чтению, креативность творческой интеллигенции в подборе развлечений, релаксации, занятый любимым делом.

Ключевые слова: эстетические запросы, национальные традиции.

The paper deals with forms of leisure of the Ukrainian intelligentsia in the Ukrainian literature of the beginning of the 21st century, in particular, in the novels by H. Vdovychenko Half an Apple and A. Dnistrovyyi Drosophila over the Volume of Kant. The writers pay much attention to such practices of the intellectual leisure as reading, choice of entertainment, relaxation, and hobbies.

Key words: aesthetic needs, national traditions.

Серед проблем презентації різних форм відпочинку в мистецтві, зокрема в літературних текстах, значне місце займають питання відпочинку гуманітарної інтелігенції. Йдеться власне про форми відпочинку тих, хто здатен на творчість і має духовні запити. Відразу зазначимо, що така постановка питання на матеріалі сучасної української літератури не стояла у центрі уваги дослідників, хоча про українську прозу постмодерного періоду вийшло декілька цікавих праць, зокрема, В. Даниленка «Лісоруб у пустелі» [6], навчальний посібник Р. Харчук [10], Я. Голобородька «New Ukrainian Alternative» [3] та Т. Гундорової «Післячорнобильська бібліотека: Український літературний постмодерн» [4; 5].

Звернімось до українських прозових романів першого десятиліття ХХІ століття. Серед популярних авторів виділяються такі імена, як Галина Вдовиченко (романи «Пів'яблука», «Тамдевін», «Бора»), А. Дністровий (роман «Дрозофіла над томом Канта»), прозовий доробок Лауреатів національної премії ім. Т. Г. Шевченка Марії Матіос («Майже ніколи не навпаки», «Вирвані сторінки автобіографії», «Чотири пори життя»), Ліни Костенко («Записки українського самашедшого»), Братів Капранових («Щоденник моєї сарафтанки»), Галини Пагутяк («Слуга з Добромиля»).

Осмилюючи відзеркалення в літературі культурних запитів сучасної інтелігенції, зупинимось на естетичних потребах героїв роману «Дрозофіла над томом Канта» А. Дністрового (2010 р.) та «Пів'яблука» Г. Вдовиченко (2008 р.). Власне у цих творах значне місце відведено не виробничій сфері, а вільному від роботи часу інтелігентів, у способі відпочинку котрих вгадуються реалії життя самих авторів. Вибір творів продиктований

і тим, що герої цих романів – не лише творчі особистості, але й люди найбільш продуктивного віку, які вже чогось досягли у суспільстві, і багато чого в їхньому житті, зокрема і у відпочинку, є традиційним, усталеним.

Так, героїні «Пів'яблука» – чотири подруги-львів'янки: редактор Галина, дизайнер Ірина, коректор Магда та телеведуча Луїза – приваблюють читача простотою, а, водночас, і делікатністю стосунків, певним розмаїттям естетичних запитів, які почасті пояснюються їхніми місяцями роботи, а почасти – їхньою активною життєвою позицією.

Першим як вид відпочинку оприявнюється «виїзд на природу», тобто поїздка до приміського помешкання Магди – на віллу «Зибрівка» святкувати день народження господині. Свого часу господарі до створення вілли доклали немало сил і фантазії. Робилося «з розрахунком на те, що тут радітимуть життю рідні та друзі: істимуть яблука, зриваючи їх просто з дерев, дурітимуть під музику на танцмайданчику біля криниці, смажимо м'ясо на «шашличному полі» [1, с. 6]. І всі гості «Зубрівки» належно це поцінували, маючи естетичну насолоду від споглядання зеленого шатра дерев та кущів, квітничкового різнобарв'я та майстерно оздоблених господарем Ігорем Куричем (інженером-поліграфістом) есклузивних меблів. Інтерес господарів до інтер'єру садиби доповнюють озвучені автором зацікавлення Магди до народного вбрання, колекцію якою вона почала створювати, залюбувавшись кілька років тому старою запаскою у господарстві болгарки, коли Куричі відпочивали у Болгарії: «Саме з того фартуха з болгарського містечка Поморіє та з бабусиних великодніх спідниць, блюзки до церкви та шкіряних постолів з

тисненним орнаментом й почала складатися Магдина колекція», у поповненні якої їй допомагала і подруга-дизайнер Ірина. Вочевидь, Магду з чоловіком приваблювала у поїзді «зелена магія мандрівки», мандрівний дух цікавості й пізнання нового, «який нуртує в наших генах віддавна», ще може від часу появи «Хожденія» Даниїла [9, с. 59].

Дружба чотирьох сорокарічних жінок та їх сімей мала більш, як двадцятирічну історію, адже вони потоваришували ще студентами. Їхні зустрічі «на каву» (теж вид відпочинку) відзначалися спільною історією та схожими естетичними запитами. Змальовані відносини між подругами заперечують усталений в сучасному суспільстві погляд, що жіночої дружби не буває. «Буває!» – підтвержує авторка в різних епізодах роману змальовуючи, як ці жінки створюють одна для одної невеличкі приємні сюрпризи, підтримуючи гарні починання товаришок. Наприклад, Галина мала радість, подарувавши Магді на день народження раритетне видання «Мертвих душ» М. Гоголя 1954 року, яке ще студенткою та не змогла придбати, бо не вистачило тоді у дівчат коштів.

Вітаїзм Магди письменниця акцентує вітанням її мами на сорокап'ятиріччя доньки: «Доню, смакуй кожну хвилину, кожну годину, і не поспішай спускатися згори» [1, с. 13]. Власне, так героїня робить, прикрашаючи будні і свята красивими речами, стравами, створюючи привабливий простір для своєї всиновленої донечки.

Цікаво подана у романі така розвага на лоні природи, як фотоконкурс, що у товаришок став традиційним. Про те, що вони з сім'ями їздили у Карпати по гриби, дізнаємося з роздачі Магдою гостям фотографій та обговорення вдалих кадрів у різних «номінаціях», як-то: «Чий кошик з грибами виявився найефектнішим?», «Вираз обличчя». Фото Луїзи дає можливість і читачам відчутти красу Карпат, отримавши естетичну насолоду навіть від спогадів про спілкування з природою «Усі визнали найвдалішим її фотопортрет біля молоденької осики : відблиски сонця на щоці та у волоссі мідного кольору, і досконалий фон – зеленочервоне, дрібне й кругле, як п'ятикопійкові монетки, листя дерева...» [1, с. 18].

Не зупиняючись на труднощах, які траплялися у кожній з подруг, акцентуємо увагу на таких формах зняття напруги, як бесіди за кавою, походи крамничками, навіть – на чоловічий стриптиз. Останній був породжений інтересом до всіх форм культурного відпочинку та певним авантюризмом подруг. Але «чужинецька» розвага – розвантаження на них не справила обіцяного рекламою враження. Гумористичний настрої, який охопив жінок при спогляданні «незрівнянного Макса із Києва», авторка підсилює порівняннями, що на слуху в багатьох у зв'язку з кічевими архітектурними прикрасами Майдану Незалежності: «Макс завмер у позі статуї Незалежності на центральному столичному майдані. У піднятих над головою руках бракувало лише гілки слави... Помах руками – і над головою танцівника на кілька секунд зависло коромисло з кольорового пір'я. Точнісінько кам'яна «балувана Галя» з Майдану!» [1, с. 68]. Гомеричний сміх, яким вибухнули подруги, вийшовши зі стриптизклубу, був саме тим розванта-

женням, якого вони потребували. Письменниця тут вдало використала прийом травестування, аллюзій з міського фольклору.

Серед незреалізованих бажань, а одже запитів редакторки Галини – турпоїздка до Єгипту. Вона уявляє собі релаксацію у п'ятизірковому готелі, пірнання «у дивовижно прозоре море», фотографування підводного царства риб із «зграйкою синьо-жовтих рибок». Але на заваді нова робота, журнал, який вона сама вимріяла і створила. Розуміючи необхідність «зупинитися і оглянутися», продиктовані здоров'ям і творчими потребами, Галина врешті бере «тайм-аут» і починає займатися тим, що визріло в ній – писанням роману.

Серед розмаїття форм можливого відпочинку Галина згадує «дрібні радощі життя: пообідаю поза редакцією, увечері зателефону дівчатам, подивлюсь нарешті «Ангел А» Люка Бессона, дочिताю закинутого Прохаська...» [1, с. 111]. Читання книжок як форма відпочинку інтелігенції наголошується у романі не повсякчас, але завжди переконливо. Зокрема, коли йдеться про коло читання Галини, яка і по роботі часто стикається з необхідністю читати щось нове. Тож «Галя читала багато й урозкид, по кілька книжок одночасно» [1, с. 131]. Ніби аргументація вищезазначеного, коротко коментує письменниця різнопланові книги сучасних авторів, які читає редактор Галина. Йдеться про приголомшення від «Колекціонера» Дж. Фаулза, про Джойса і Воннегута, вершин яких досягти б вряд чи змогла. Іронізує над своєю самовпевненістю, прочитавши О. Мариніну, Д. Донцову та Т. Устінову, що могла б так написати, «якби постаралася». З цікавістю читає, готуючись до інтерв'ю, книжки В. Єрофєєва. Описуючи зустріч героїні з російським письменником, Г. Вдовиченко віддає належне шляхетному поведженню автора «Хорошого Сталіна», його вмінню вести бесіду за обідом, отримавши задоволення від страв і не забувати львів'янці сказати, що Львів – місто «оповите таємницею, зі своїм ритмом, місто, яким хочеться гуляти неспішно, бо воно розраховане на крок...» [1, с. 134]. І коли у наступних розділах роману читаєш про прогулянки Галі й Луїзи містом, згадуєш справедливе зауваження російського гостя. Поліпшуючи собі настрої шопінгом біжутерії, подруги «грали у гру на уважність», неспішно гуляючи вуличками старого Львова і милуючись архітектурними прикрасами віконечок, балконів, вітражів та дверей і брам.

Серед форм відпочинку, які не викликають захоплення авторки та читачів – гра в «Казино». Але тут Г. Вдовиченко більш оптимістична, ніж Ф. Достоевський. Коханий Луїзи – ігroman. Та, пройшовши всі кола пекла своєї залежності від гри, Кінь (таке прізвище коханого) знаходить у Луїзі моральну опору. Хочеться разом із авторкою роману та її героїнею повірити у щасливий кінець Коневої історії з «Казино», в те, що Луїза «не віддасть його цьому молоху, рукою на нього не махне і не вступиться» [1, с. 181].

Є серед форм відпочинку, репрезентованих Г. Вдовиченко у романі, й музика, але це зацікавлення прописане не досить чітко. Наприклад, йдеться про відвідування концерту популярних ще у студентські роки подруг ансамблю «Смоукі» в Оперному театрі

Львова та про можливість проведення «вечірки у піжамах» із прослуховуванням записів Цезарії Евори.

Дещо іншим постає перед нами світ культурного відпочинку, який представлений А. Дністровим у романі «Дрозоділа над томом Канта». Тут головний герой – тридцятирічний інтелектуал, викладач філософії в одному з київських вишів, Паша. Герой змальований у стані, коли не знає, заради чого жити, бо втратив кохану. Він перебуває у положенні близькому до героя В. Петрова з роману «Без ґрунту». Паша (ім'я його згадується лише в одному епізоді [7, с. 45-46]) пливе за течією радості, тривоги, любові і відчаю. Молодий герой чимось асоціюється і з Григорієм Сковородою. Йдеться про його втечу від нареченої у день шлюбу, як за легендою, оприявленою І. Срезневським у повісті «Майоре, Майоре!». Водночас, форми його релаксації, естетичні зацікавлення виписані досить чітко. Особливо це стосується прослуховування музичних записів. Романтизовані почуття до втраченої коханої, філософські пошуки іншого світу зливаються для героя в особливий простір. Це як у Гофмана в його «Крейцлеріані», де автор акцентує, що «Музика розкриває людині невідоме царство, світ, який не має нічого спільного із зовнішнім, почуттєвим світом, котрий його оточує і в якому він залишає свої певні почуття, щоб віддатися невимовному томлінняю» [8, с. 80]. Часто в тексті роману зустрічаємо фрагменти рефлексії героя щодо різних музичних творів. Але найбільше це стосується класичних композиторів. Йдеться про стан безвольності і спустошення героя після музики Генделя, «розладнаність» після творів Скрябіна, розчуленість після прослуховування симфонії № 7 Бетховена [7, с. 8-9]. Герой, який виріс у середовищі східноукраїнського «совка», де інтерес до розмаїтої музики вважався відчуждженням від праці, ледаруванням, всерйоз замислюється над роллю музики у розвитку особистості. Він із задоволенням серед ночі слухає «звуки скандинавських шаманів», середньовічні хорали, твори Баха і робить висновки про їх значення у розвитку уяви, про музику, як «прекрасний засіб позбутися власної реальності...» [7, с. 81-82].

Споглядання навколишнього світу, відкриття в ньому як іншості, так і схожості зі своїм баченням людей, природи і культури в романі представлено прогулянками Паші його улюбленим Голосіївським парком, центром Києва. Особливе місце в інтелектуальному відпочинку героя займають походи до книжкових крамниць. Наприклад, плануючи вихідний день, зауважує: «Я хотів поблукати старим Києвом, думаючи про тебе, відвідати кілька букиністів, попортатися на полицях зі старими фоліантами ХІХ століття (інколи виривають рідкісні праці з теології, психології, історії, друковані ще за часів Миколи II-го)» [7, с. 33]. Отже, герой любить усамітнення, можливість осмислювати своє життя, власні і глобальні проблеми в тиші. Він іронізує зі своєї несучасності, від того, що філософські студії «заглушили» в ньому віталістичні прагнення. Паша не завжди уникає такої форми розслаблення, як посиденьки в кафе чи у пивному пабі зі знайомими, але, водночас, резюмує: «Я люблю Плотіна, але балачки про нього навряд чи будуть доцільними у пабі чи на дискотеці» [7, с. 50]. Цікаво, що заангажованому на своїх

почуттях Павлові, посиденьки з другом не приносять розради. Вони не відволікають від робочих тем – «не виходять за межі літератури і науки, за межі царства ідей» [7, с. 50], хоча філософ Павло добре орієнтується у поезії та перекладах, якими займається його товариш Юра. Такі дружні «розслаблення» згадує герой стосовно М. Рильського і Остапа Вишні.

У чоловічому світі є такий відпочинок, як застільна бесіда з другом (друзями) і звичайнісінька пиятика, яку репрезентує у творі колега Павла – доцент Пампушка. Згадується і допінгове розпиття портвейну і шампанського студентами у Ботанічному саду, але, власне, пиятика викладача Пампушки у героя і читача не викликають поблажливого ставлення, а ніби є тим негативним фоном, на якому окреслюється життєві запити і професійне спілкування героя-інтелектуала. Щоправда, Павло, перебуваючи у песимістичному стані, вочевидь себе недооцінює. Але це проблема незреалізованості себе у суспільстві, де зродилося немало «вчених карликової величини» [7, с. 100]. Тож і герой іронізує, що заплющивши очі, він уявляє себе дрозоділою, яка кружляє над томом Канта (улюбленого автора філософа Павла).

Непогано окреслено і коло читання головного героя, де в активі праці давніх філософів, його любов до книги. Він і у відрядженні до одного з провінційних коледжів Волині шукає в місцевій бібліотеці книги для нічного читання, хоча нічого не знаходить для себе нового і сумно констатує, що її фонди востаннє поповнювалися за часів перебудови. До речі, це для 90-х була значна проблема.

Спілкуючись з літнім колегою Гнатовичем, який мав чудову бібліотеку, він із задоволенням порпається в його книжках, добирає собі для читання раритетні видання.

Не оминається і мотив регулярності читання, інформованості про видавничі новинки (один-два рази на місяць заходить до книжкового магазину).

Серед нездійснених запитів – подорожі Україною та поза її межами. Герой резюмує: «Треба подорожувати. Чим більше подорожуєш, тим стійкіше стаєш до самотності». Подумки він звертається до своєї коханої: «Уяви: ти і я – тільки ми самі – й подорожуємо. Карпати, гуцульський регіон, місцева смачна кухня, потім куди? – можна на Полісся, Шатські озера, білі гриби, копчений вугор до пива...» [7, с. 13].

Перераховане засвідчує гарний вибір серед природних ландшафтів України і у творі служить патріотичній складовій. Так само, як і згадки про архітектурні пам'ятки Києва та Голосіївського лісу.

Отже, розглянувши відзеркалення естетичних запитів інтелігенції у літературі часів незалежної України, можна дійти висновку про певну традицію презентації форм відпочинку.

По-перше, значною мірою спосіб провадження вільного часу відбиває більшість запитів та їх реалізацію авторами творів.

По-друге, читання книг зберігається і в часи комп'ютеризації як пріоритетна форма щоденного відпочинку героїв.

По-третє, креативні герої інтелігентних професій часто у своїх хоббі знаходять стимул та ідеї для професійного зростання.

По-четверте, героям притаманне певне розмаїття інтересів (крім читання): музика, колекціонування, дизайн, фотографування, екскурсії та подорожі, застільні бесіди.

По-п'яте, ненав'язливо проводиться думка щодо руйнівних для особистості звичок і форм відпочинку (пиятика, казино, розпуса).

По-шосте, ледь окреслюється мотив соціального розшарування в українському суспільстві щодо можливостей подорожей, особливо закордонних.

Усі відзеркалення форм відпочинку інтелігенції в означених романах передано через описи подорожей, зустрічей, рефлексій героїв щодо прослуханої музики, баченого дійства, фото, з власних роздумів і розмов персонажів.

Гадаємо, що поглиблюючи дослідження щодо відбиття культурних форм відпочинку героїв, варто буде акцентувати згадані спостереження у контексті світової літератури із залученням психоаналізу та даних соціології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вдовиченко Г. Пів'яблука : [роман] / Галина Вдовиченко. – К. : Нора-Друк, 2008. – 240 с.
2. Вдовиченко Г. Тамдевін : [роман] / Галина Вдовиченко. – К. : Нора-Друк, 2009. – 240 с.
3. Голобородько Я. Ю. New Ukrainian Alternative (Знакові тексти межів'я XX – XXI століть) / Я. Ю. Голобородько. – Харків : Вид. група «Основа», 2005. – 116 с.
4. Гундорова Т. Кітч і Література. Травестії / Тамара Гундорова. – К. : Факт, 2008. – 284 с.
5. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодерн / Тамара Гундорова. – К. : Критика, 2005. – 264 с.
6. Даниленко В. Г. Лісоруб у пустелі : Письменик і літературний процес / В. Г. Даниленко. – К. : Академвидав, 2008. – 352 с.
7. Дністровий А. Дрозюфіла над томом Канта : [роман] / Анатолій Дністровий. – Львів : ЛА «Піраміда», 2010. – 148 с.
8. Поддубная Р. Н. Музыка «иноного мира»: разновидности и динамика мотива / Р. Н. Поддубная // Филологія. Збірник наук. праць. Вип. 1. – Х. : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. – С. 80–110.
9. Соболев В. Зелена магія мандрівки / Валентина Соболев // Слово і час. – 2011. – № 1. – С. 58–62.
10. Харчук Р. Б. Сучасна українська проза: Постмодерний період : [навч. посіб.] / Р. Б. Харчук. – К. : ВЦ «Академія», 2008. – 248 с.